

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-30-115-125>

УДК 373.3.091

Богданець-Білокаленко Наталія Іванівна,

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури

Інститут педагогіки НАПН України

Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6793-8018>

nataliabogdanets@gmail.com

Фідкевич Олена Львівна,

кандидат філологічних наук, провідний науковий співробітник

відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури

Інститут педагогіки НАПН України

Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3294-915X>

elena.fid@ukr.net

ФОРМИ ЗВОРОТНОГО ЗВ'ЯЗКУ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті наголошується на актуальності використання формувального оцінювання в контексті реформування шкільної освіти, відповідно до концепції «Нова українська школа», Державного стандарту початкової освіти, методичних рекомендаціях МОН України, у яких воно позиціонується як основний вид оцінювання.

Розкрито сутність формувального оцінювання як процесу безперервного моніторингу індивідуального навчального поступу та розвитку учнів. Визначено роль і функції зворотного зв'язку як одного із етапів формувального оцінювання. Представлено напрями дослідження формувального оцінювання в роботах зарубіжних і українських науковців.

Обґрунтовано, що ефективність зворотного зв'язку є обов'язковою умовою успішної реалізації формувального оцінювання: використання зворотного зв'язку надає процесу оцінювання об'єктивності та системності, за його результатами вчитель аналізує процес навчальної діяльності з метою його корекції, добору нових методик, прийомів, підтримки учнів.

Схарактеризовано основні принципи зворотного зв'язку та умови його ефективної реалізації.

Подано приклади доцільних прийомів рефлексії, за допомогою яких визначається емоційний стан учнів, ефективність їхньої навчальної діяльності, поступ учнів у процесі оволодіння змістом навчання; визначено спільне і відмінне у застосуванні цих прийомів в учнів 1-2 та 3-4 класів початкової школи.

Зроблено висновки щодо доцільності вже з 1 класу формувати в учнів здатність інтерпретувати свої навчальні досягнення відповідно до визначених критеріїв з урахуванням їхніх можливостей до рефлексії, зумовлених віковими і психологічними особливостями.

Розглянуто подальшу перспективу використання формувального оцінювання в освітній практиці закладів загальної середньої освіти України, зокрема подальше експериментальне дослідження та впровадження найбільш ефективних методів і прийомів на кожному із його етапів.

Ключові слова: зворотний зв'язок; формувальне оцінювання; рефлексія; учні початкової школи; навчальна діяльність.

1. ВСТУП /INTRODUCTION

Постановка проблеми. За новим Державним стандартом початкової школи: «Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості» [1].

Вимоги до обов'язкових результатів навчання згідно із Державним стандартом визначаються із урахуванням компетентнісного підходу. Сучасне оцінювання не зводиться лише до визначення рівня сформованості компетентності учня відповідно до очікуваних результатів, це безперервний моніторинг за яким «відстежується особистісний розвиток дитини та хід опановування нею навчального досвіду як основи компетентності» [2, с. 119].

В умовах реформування української освіти формувальне оцінювання набуває широкого застосування. У «Законі про освіту» [3], в концепції «Нова українська школа» [4], у Державних стандартах початкової школи, методичних рекомендаціях МОН України воно позиціонується як основний вид оцінювання [5; 6; 7].

У цих документах наголошується, що формувальне оцінювання забезпечує отримання фактичних і об'єктивних даних, які дозволяють учасникам освітнього процесу зрозуміти, на якому етапі вони знаходяться і у якому напрямі має здійснюватися їхній подальший поступ, які зусилля мають ними докладатися, які засоби і форми діяльності доцільніше використовувати.

Подальше осмислення сутності формувального оцінювання відповідно до сучасних реалій вітчизняної шкільної освіти, розробка конкретних форм його запровадження, визначення ефективних методів і прийомів його реалізації на основних етапах, зокрема на етапі зворотного зв'язку, є актуальним і необхідним завданням для української педагогічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формувальне оцінювання актуалізує новий підхід до оцінювання навчальних результатів учнів, який відповідає сучасним освітнім цінностям і завданням. Воно передбачає адресну підтримку кожного учня/учениці і активізує їхню навчальну діяльність, формуючи здатність до вироблення власних стратегій і способів навчання; сприяє підвищенню якості освіти в цілому. Саме тому формувальне оцінювання має ще другу назву «оцінювання для навчання (Assessment for Learning)».

Уперше цей термін використали П. Блек і Д. Вільям, які розглядали оцінювання, як всі дії вчителя й учнів в оцінюванні самих себе, що забезпечують отримання інформації у процесі зворотного зв'язку для корекції процесу навчання. Їхні роботи

стали підґрунтям для подальших досліджень формувального оцінювання [8, 9].

У наукових працях зарубіжних учених Г. Айзенка, С. Берта, К. Гіпса, Т. Крукса, М. О'Лірі, Р. Маршала, Г. Натріело, В. Садлера, М. Скрівена, Р. Стігінса, В. Харлена, М. Херітедж, Л. Шепарда було запропоновано модель процесу формувального оцінювання, осмислено та конкретизовано основні принципи й етапи формувального оцінювання; висунуто концептуальне положення, що рівень індивідуального прогресу учня може варіюватися в процесі навчання відповідно до зміни його умов.

Проблему запровадження формувального оцінювання в освітній процес української школи досліджували вчені-методисти: Н. Бібік, О. Овчарук, О. Онопрієнко, Н. Пархоменко, О. Савченко, А. Цимбалару, Р. Шиян та ін. В їхніх наукових працях обґрунтовується важлива роль формувального оцінювання в умовах трансформації української освіти; методи оцінювання навчальних досягнень учнів розглядаються на основі зіставлення очікуваних результатів навчання з ієрархією його цілей; наголошується, що сучасна система оцінювання передбачає високий ступінь самостійності школярів.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ /AIM AND TASKS

Мета статті – розкрити сутність та особливості зворотного зв'язку, його основні цілі як етапу формувального оцінювання у початковій школі.

Відповідно до зазначеної мети в статті поставлено такі **завдання**: схарактеризувати основні принципи зворотного зв'язку як етапу формувального оцінювання та визначити умови його ефективної реалізації; представити основні прийоми рефлексії, які використовуються на етапі зворотного зв'язку; визначити відмінне і спільне у застосуванні цих прийомів в учнів 1-2 і 3-4 класів початкової школи; проаналізувати подальшу перспективу застосування формувального оцінювання в початковій школі, умови його ефективності.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

У процесі дослідження було підтверджено, що важливою умовою ефективності формувального оцінювання є забезпечення учасників освітнього процесу «інформацією про те, як відбувається процес навчання, про досягнення та проблеми учнів з метою їхнього подальшого поступу» [11 с. 45]. Саме на етапі зворотного зв'язку здійснюється обмін інформацією між учнями і вчителем, яка дає їм можливість відповісти на питання: «Де я знаходжуся тепер?», «Що я маю робити надалі?».

Основою зворотного зв'язку є рефлексія. Рефлексія (від лат. *reflexio* – повернення назад) у навчанні – це аналіз учнем і учителем своєї участі у процесі навчальної діяльності та якості її результатів з метою їх покращання. Рефлексія виконує важливі функції у формуванні дитини як особистості й суб'єкта діяльності, «вона дозволяє особистості створювати цілісне уявлення про своє «Я», пізнавати й об'єктивно оцінювати свої якості та власні способи діяльності, критично ставитись до себе та своєї діяльності, адекватно змінювати уявлення про себе, свої дії, тобто виконує регулятивні функції» [11, с. 775].

Вважаємо, що уже в першому класі учитель має активно залучати учнів до рефлексії. Головне, щоб питання для визначення рефлексії, не перетворилися на формальну процедуру, саме тому форма їх має змінюватися. Наприклад:

I. *Про що ви сьогодні дізналися? Чого ви сьогодні навчилися? Що вам сподобалося на уроці найбільше? Чи хотіли б ви дізнатися більше? Чи є для вас корисною ця інформація? Чому це вас зацікавило?*

II. *Чи сподобалось тобі працювати у групі? Чи стане тобі у нагоді те, про що дізнався на уроці? Що привернуло твою увагу? Що тебе найбільше схвилювало? Чому тобі сподобалося(не сподобалося) працювати в групі? Чому ти звернув на це увагу? Чому це тебе так схвилювало?*

Утім, у процесі спостережень відмічено, що інколи учні не можуть чи не хочуть відповідати на прямі запитання, іноді їм важко визначити свій настрій, емоційний стан на уроці. Тому як і у 1–2 класах початкової школи, так і в 3–4 класах потрібно активно використовувати різноманітні ігрові прийоми отримання рефлексії, які допомагають вчителю визначити не тільки рівень знань й умінь, але й емоційно-психологічний стан учня, його готовність до практичної діяльності. Це переважно усні форми рефлексії.

У 3–4 класах активніше використовують письмові форми рефлексії, які застосовують передовсім наприкінці вивчення теми. Важливо, щоб учень не тільки був здатний визначити свою рефлексію, але й зрозуміти її причини.

Процес рефлексії містить три стадії. Це потрібно брати до уваги, тому що, як показує практика, часто вчителі зупиняються на першій стадії рефлексії:

1. Установлення, з'ясування (На якому етапі я знаходжуся? Як я почувуюся?).
2. Аналіз причин (Які причини мого настрою? Чому так сталося?).
3. Планування дій (Що я хочу і можу змінити? Що для цього треба зробити?).

Отже, прийоми зворотного зв'язку спрямовуються вже не тільки на визначення настрою, рівня усвідомлення результатів навчання, власної поведінки, але й мають спонукати учнів до осмислення причин і наслідків тих чи інших дій, емоційного стану.

Учитель має змінювати прийоми рефлексії через певний час, для того щоб урізноманітнити роботу на етапі зворотного зв'язку, щоб вона не набула ознак формальності. Утім не потрібно процес зміни прийомів перетворювати на калейдоскоп.

У процесі дослідження було проаналізовано прийоми рефлексії, які вчитель може використовувати у відповідності до своїх і учнівських уподобань, з урахуванням мети і умов їхньої спільної діяльності. Ці прийоми довели свою ефективність у процесі їхнього використання у практиці вчителів початкової школи.

Прийоми рефлексії емоційного стану.

Мета рефлексії емоційного стану – визначити настрої учнів та встановити емоційний контакт з класом. Це можуть бути прості прийоми, які використовуються і у 1–2 класах, але в 3–4 класах потрібно урізноманітнити їх з метою розкриття нових аспектів реакцій учнів в освітньому процесі.

«Сонечко» або «Смайлики». Учні пропонується обрати сонечко чи смайлик, який відповідає їхньому настрою. Інший варіант – намалювати на сонечку або смайлику свої емоції, відтворивши риси людини, усмішку, сльози тощо.

«Картки настрою». Учням роздаються картки різних кольорів, які визначають їхній настрій.

«Термометр» або «Вимірювання температури». За допомогою малюнку термометра учень визначає рівень свого настрою.

«Стрілки настрою». За допомогою стрілок (карток із стрілками) учень може швидко показати зміну свого настрою: зростання або зниження інтересу до уроку.

«Пелюстки». Діти обирають для себе пелюстки, колір яких найбільше відповідає настрою. Потім всі пелюстки збирають у квітку.

«Букет емоцій». На початку уроку вчитель роздає дітям паперові квітки, наприклад червоного і блакитного кольорів. Учні обирають квіти та збирають їх у спільний букет на початку та в кінці уроку. Це дає змогу визначити, як змінився їхній настрій впродовж уроку.

«Чарівний пензлик настрою». Учні за допомогою уявного пензлика малюють свій настрій і почергово говорять: «Мій настрій ... кольору, тому що ...».

«Вагончики вражень». На дошці вчитель малює або прикріплює потяг з кількох вагончиків, кожен з яких символізує різний етап уроку. Учні отримують по кілька веселих і сумних смайликів, які вони повинні розподілити у відповідних вагончиках. Сумний – якщо на якомусь етапі матеріал був незрозумілий і тому настрій погіршився, веселий – якщо питань не виникло, все було легко.

«Мікрофон». Учні по черзі беруть уявний мікрофон і висловлюють свої думки, емоції про власну діяльність упродовж дня.

«Художня рефлексія», «Музична рефлексія». Учням пропонується дві картини із зображенням пейзажу. Одна проникнута сумним настроєм, інша – життєрадісним. Учні вибирають ту картину, яка відповідає їхньому настрою.

Музична рефлексія проводиться за допомогою музичних фрагментів (радісних, веселих, тривожних, сумних тощо).

Важливо, щоб учитель не тільки констатував емоційний рівень, а й намагався зрозуміти причини саме такого настрою учнів.

Рефлексія діяльності.

Мета – підвищення ефективності навчальної діяльності, оптимізація освітнього процесу.

Прийоми:

«Сигнали». Учитель просить учнів показувати сигнали, що позначають розуміння або нерозуміння матеріалу. Попередньо потрібно домовитися з учнями про використання таких сигналів:

- Я розумію і можу пояснити (великий палець руки спрямовано вгору).
- Я все ще не розумію (великий палець руки спрямовано в бік).
- Я не зовсім упевнений у (помахати рукою).

«Долоньки». Учні за допомогою вирізаних із паперу розфарбованих долоньок сигналізують учителю: «Все зрозуміло» чи «Потрібна допомога».

«Світлофор». Учні обирають один з кольорів: червоний, жовтий чи зелений. Червоний – не зрозумів, жовтий – є складнощі, потребую допомоги, зелений – все зрозумів.

«Драбина успіху» або «Лінійка». За допомогою малюнка драбини чи лінійки учень сам оцінює, на якому щаблі він опинився в результаті своєї діяльності під час уроку, тобто оцінити досягнуті результати.

«Дерево успіху». Рефлексивний прийом, де певним кольором листя позначено рівні засвоєння матеріалу. Зелений – усе зрозумів/зрозуміла, легко виконав/виконала завдання, жовтий – працював/працювала самостійно, але виникли ускладнення у під час виконання деяких завдань, червоний – постійно потребував/потребувала допомоги вчителя та однокласників.

«Плюс – мінус». Учні за допомогою плюсів і мінусів позначають у зошиті, з якими завданнями вони впоралися легко, а які їм були незрозумілі.

«Комплімент». Учні та вчитель дякують один одному за роботу. Подяку потрібно супроводжувати лаконічним описом роботи, визначенням її позитивних моментів.

Рефлексія змісту навчальної діяльності.

Мета – підвищення ефективності навчальної діяльності, оптимізація навчального процесу.

Прийоми:

«Рефлексивний екран». Застосовується на етапі осмислення та засвоєння навчального матеріалу для швидкої рефлексії багатьма учнями. Учні почергово висловлюються одним реченням. Початки речень записані на дошці, плакаті:

Сьогодні я дізнався/ дізналася... .

Я виконував/ виконувала завдання... .

Я навчився/ навчилася... .

Я зміг/змогла... .

Мені було корисно дізнатися... .

Мене здивувало, що... .

Я розповім батькам... .

«Відкриті відповіді». Прийом застосовується для визначення засвоєння змісту навчального матеріалу.

Наприклад, «Мені сподобався герой казки, тому що він...». «Цей вчинок героя змінив ставлення до нього друзів, тому що...». «Ця інформація мене зацікавила (буде корисною), бо ...».

«Злови рибку». Прийом виконується за допомогою магнітного вудлища та «рибок». Діти на уроці підходять і виловлюють «рибку», до якої завчасно прикріплене питання з навчальної теми.

«Зірочки». На символах у вигляді «зірочок» учні записують свої особисті досягнення на уроці, за тиждень, чверть і вкладають їх у щоденник, прикріплюють на стенд, на дошку тощо.

Деякі прийоми можна використовувати незалежно від виду рефлексії, такі, як вже розглянуті прийоми («Термометр», «Лінійка», «Драбина»), а також прийоми «Рефлексивна мішень», або «Кошик ідей».

«Рефлексивна мішень». Мішень потрібно розділити на кілька частин залежно від чинників, які вас цікавлять. Чим ближче до цілі – тим вищий бал. Кожен учень може зробити у кожному секторі по одній відмітці.

«Кошик ідей». Учні записують на аркушах свою думку про урок, все аркуші кладуть до кошика (коробки, мішечка), потім вибірково учитель читає ці записи, разом з учнями обговорюються відповіді.

«Наплічник». Учні передають один одному умовний «наплічник». Той, хто тримає його в руках, розказує про свої результати, свої досягнення та наводить конкретні приклади. Якщо учень/учениця не може швидко сформулювати свої думки, фразу «Пропускаю хід» та передати слово наступному учаснику.

«Акрослово». Учитель пропонує учням на кожному літеру слова (імені героя, поняття, терміну та інше) надати його змістовну характеристику.

«Допитливі-кмітливі-критики». Учні розподіляються на три групи: допитливі, кмітливі, критики. Допитливі ставлять питання з опрацьованої теми, кмітливі відповідають або вирішують завдання, критики слідкують за виконанням завдання, його термінами, розподіляють бали між групами з урахуванням думки вчителя. Після першого туру команди міняються.

Прийом визначення комплексної рефлексії

«П'ять пальців». Для цієї вправи потрібно роздати учням чисті білі аркуші паперу. Їм необхідно обвести свою долоньку і на кожному пальці написати короткі відповіді на питання:

мізинець (розумова діяльність) – Який нові знання і уміння, досвід отримав / отримала?

підмізинний (досяжність мети) – Чи досяг(ла) поставленої мети?

середній (емоційний стан стан) – Який настрій переважав?

вказівний (допомога) – Чи потребуєш допомоги?

великий (фізичний стан) – Як ти себе почував/ почувала?

«Згоден - Не згоден». Це універсальний прийом, що сприяє актуалізації знань учнів та активізації їхньої розумової діяльності. Такий прийом дає можливість швидко визначити рефлексію учнів будь-якого виду. Дітям пропонується висловити своє ставлення до низки тверджень за правилом: згоден – «+», не згоден – «-».

Цей прийом формує:

- вміння оцінювати ситуацію або факти;
- вміння аналізувати інформацію;
- вміння відображати свою думку.

Прийом може використовуватися на всіх етапах уроку.

Прийом «Створення лепбуку». Термін запозичено з англійської мови і означає «складена книга». Лепбук укладається таким чином, щоб можна було всередині розміщувати матеріали з певного етапу навчання. Він покликаний повідомити, розширити, закріпити, узагальнити знання з теми чи групи тем. Лепбук може бути створений як учителем, так і учнями, або спільно з батьками.

Найкраще лепбуки використовувати під час узагальнення теми. Найчастіше педагоги створюють лепбук до тем навчального тижня чи місяця.

Лепбук дуже зручний, оскільки складається і займає мінімум місця для зберігання. Він містить різноманітні дидактичні матеріали. Для цього зроблено кишені, віконечка, папки-ширмочки, дверцята тощо.

Ще одна особливість і зручність лепбуків – вони не мають чітких обмежень за розміром чи кількості кишень, головна умова – це вільний доступ учнів до матеріалів.

У процесі дослідження визначено, що запропоновані прийоми рефлексії не тільки дають можливість учням та вчителю одержати інформацію щодо процесу навчальної діяльності, але й готують підґрунтя для формування здатності до ефективного самооцінювання та взаємооцінювання: сприяють активізації діяльності школярів на уроці, створюють умови адекватної взаємної вимогливості і вимогливості до себе, що важливо не тільки у навчальній діяльності, але й у повсякденному житті учнів.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Результати дослідження надають можливість зробити висновок, що вже у 1-2 класах учні здатні самі інтерпретувати свої навчальні досягнення відповідно до визначених критеріїв з урахуванням їхніх можливостей до рефлексії, зумовлених віковими і психологічними особливостями.

У 3-4 класах така інтерпретація має набувати ознак більшої самостійності. Учні вже більш готові до адекватного самоаналізу, особливо, якщо ця робота проводилася системно у 1-2 класах: здійснюють самоаналіз, власну рефлексію не тільки за допомогою знаків, символів, але й у вигляді невеликих вербалізованих суджень, краще можуть встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

У 3-4 класах учитель повинен продовжувати цілеспрямовано і системно працювати над розвитком рефлексії в учнів. За результатами зворотного зв'язку вчитель оцінює процес навчальної діяльності для його корекції: підбору нових методик, прийомів, підтримки учнів, а учні отримують мотивацію для подальшої співпраці, до покращення своїх результатів. У них поступово формується усвідомлення того, що здобута під час зворотного зв'язку інформація є корисною для визначення орієнтирів власного розвитку у навчанні.

Поступово учні стають активними партнерами вчителя в процесі здійснення зворотного зв'язку, разом із учителем свідомо планують цілі та аналізують результати своєї навчальної діяльності на доступному для себе рівні.

Подальші дослідження. Українські вчителі у процесі реалізації завдань, представлених у Концепції Нової української школи, активно запроваджують формувальне оцінювання у власну практику. Утім перспективним завданням для української освітянської спільноти є подальше експериментальне дослідження найбільш ефективних методів і прийомів на кожному із етапів формувального оцінювання, зокрема на етапі зворотного зв'язку; системне та усвідомлене використання їх у процесі оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів.

6. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Державний стандарт початкової освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 87). [Електронний ресурс]. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n12>>.
2. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібик Н. М., К.іів: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017, 206.
3. Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс]. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>>.
4. Концепція Нової української школи (2016). [Електронний ресурс]. Доступно: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>>.
5. Наказ № 924 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу у Новій українській школі», 2018. Доступно: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/924.pdf>>.
6. Наказ 1154 Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів другого класу, 2018. Доступно: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/924.pdf>>.
7. Лист Міністерства освіти і науки України щодо методичних рекомендацій для 3-х класів експериментальних закладів загальної середньої освіти, 2019. Доступно: <https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/65425/>.
8. Black, P., 2000. Formative Assessment and Curriculum Consequences. *Curriculum and Assessment*. Scott David (Editor). Westport: Greenwood Publishing Group, Incorporated, 7 – 24.
9. Black, P., 1998. Inside the Black Box: Raising Standards through Classroom Assessment. *Phi Delta Kappan*, 80, 2 (October), 1–12.
10. Фідкевич, О., Богданець-Білоskalенко, Н., 2020. *Нова українська школа: теорія і практика формування оцінювання у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти*: навч.-метод. посіб. Київ: Генеза, 92.
11. Яворська-Ветрова, І.В., 2014. До проблеми дослідження рефлексії як механізму становлення особистісної ефективності. *Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Духовність у становленні та розвитку особистості»* (9-11 жовтня 2014 р. , м. Івано-Франківськ), Івано-Франківськ, 768–775.

FORMS OF FEEDBACK IN THE PROCESS OF FORMATIVE ASSESSMENT OF PRIMARY SCHOOL PUPILS

Nataliia I. Bohdanets-Biloskalenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Head of the scientific subsection of Languages of Other Ethnic Minorities and Foreign Literature

Institute of Pedagogy of the NAPS of Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6793-8018>

nataliabogdanets@gmail.com

Olena L. Fidkevych,

Candidate of philological Sciences, Senior Researcher,

Scientific subsection of Languages of Other Ethnic Minorities and Foreign Literature

Institute of Pedagogy of the NAPS of Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3294-915X>

elena.fid@ukr.net

Abstract. In the article the relevance of implementing the formative assessment in the context of reformation of school education in line with the concept “The New Ukrainian School”, the State Standard for Primary school and methodological recommendations of the Ministry of Education and Science of Ukraine, in which it is determined as a major type of assessment, is stressed.

The content of the formative assessment as a process of continuous monitoring of learner individual educational progress and development is envisaged

The role and functions of the feedback as one of the stages of formative assessment is defined. The lines of research of formative assessment in the works by foreign and Ukrainian scholars are highlighted.

It is substantiated that feedback efficiency is an indispensable provision for successful implementation of formative assessment, namely, introduction of feedback confers impartiality and integrity to the assessment process, and basing on the results thereof, the teacher analyses the process of educational activities aiming at its adjustment, selection of new methods and techniques, and scaffolding.

The basic principles of feedback and implications for the successful implementation thereof are described.

The expedient reflection techniques, through which learners' emotional status is defined as well as productivity of their learning activities and progress in acquiring the learning content, are illustrated.

Further prospects of formative assessment implementation into the educational practice in Ukrainian establishments of general secondary education are considered, notably subsequent experimental research and introduction of most productive methods and techniques at each stage thereof.

Keywords: feedback; formative assessment; reflection; primary school learners; learning activities.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity (Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 liutoho 2018 roku № 87) [The State Standard of primary education]. Available from: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n12>>.
2. *Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia* [The New Ukrainian school: recommendations for teachers]. Pid zah. red. Bibik N.M., K.: TOV "Vydavnychiy dim "Pleiady", 2017, 206.
3. Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [The Law of Ukraine "On Education"]. Available from: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>>.
4. Kontsepsiia Novoi ukrainskoi shkoly (2016) [The Concept of the New Ukrainian School (2016)]. Available from: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>>.
5. Nakaz № 924 "Pro zatverdzhennia metodychnykh rekomendatsii shchodo otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen uchniv pershoho klasu u Novii ukrainskii shkoli" (2018) [Order No 924 "On approval of the methodological recommendations on the assessment of academic achievements of learners of the 1st grade in the New Ukrainian School (2018)]. Available from: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/924.pdf>>.
6. Nakaz 1154 Pro zatverdzhennia metodychnykh rekomendatsii shchodo otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen uchniv druhoho klasu, 2018 [Order No 1154 "On approval of the methodological recommendations on the assessment of academic achievements of learners of the 2nd grade in the New Ukrainian School]. Available from: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/924.pdf>>.
7. Lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy shchodo metodychnykh rekomendatsii dlia 3-kh klasiv eksperymentalnykh zakladiv zahalnoi serednoi osvity, 2019 [Letter of the Ministry of Education and Science "On methodological recommendations for the 3rd grades of experimental establishments of general secondary education"]. Available from: <https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/65425/>.
8. Black, P., 2000. Formative Assessment and Curriculum Consequences. *Curriculum and Assessment*. Scott David (Editor). Westport: Greenwood Publishing Group, Incorporated, 7 – 24.
9. Black, P., 1998. Inside the Black Box : Raising Standards through Classroom Assessment. *Phi Delta Kappan*, 80, 2 (October), 1–12.
10. Fidkevych, O., Bohdanets-Biloskalenko, N., 2020. Nova ukrainska shkola: teoriia i praktyka formuvalnoho otsiniuvannia u 3-4 klasakh zakladiv zahalnoi serednoi osvity: navch.-metod. posib. [The New Ukrainian School: theory and practice of the formative assessment in the 3rd – 4th grades of establishments of general secondary education], Kyiv: Heneza, 92.
11. Yavorska-Vietrova, I.V., 2014. Do problemy doslidzhennia refleksii yak mekhanizmu stanovlennia osobystisnoi efektyvnosti [On the issue of researching reflection as a mechanism for forming personal efficiency]. *Materialy VIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Dukhovnist u stanovlenni ta rozvytku osobystosti" (9 11 zhovtnia 2014 r., m. Ivano-Frankivsk)*, Ivano-Frankivsk, 768–775.